

Наталія Попова,

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри романської філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0001-5873-7177>
м. Київ, Україна

Антоніна Скрипник,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0001-6904-0738>
м. Київ, Україна

Концептуальне наповнення лінгвокультурних символів у мовній картині світу (на матеріалі творів Ф. Г. Лорки)

The conceptual content of linguistic and cultural symbols in the linguistic worldview (based on f. G. Lorca's poetry)

***Анотація.** Статтю присвячено вивченню механізмів мовного відображення та сприйняття масовою свідомістю символічних образів, що є лейтмотивами творчості іспанського поета Ф. Г. Лорки й, водночас, складниками національної концептосфери – спільного ментального простору іспанців, сформованого протягом тривалого історичного розвитку нації під впливом суспільно-політичних, психо-емоційних та сакральних-секулятивних чинників. За допомогою описового, компонентного семантико-когнітивного та зіставного аналізу встановлено характерні для іспанського світогляду концептуальні ознаки лінгвокультурних концептів, які використовує у своїх творах поет для створення художніх символів. Їх вербалізація відбувається шляхом використання прикметників на позначення кольорів, іменників-вєбалізаторів предметів і явищ навколишнього світу, створення когнітивних метафор завдяки існуванню загальнонаціональної асоціативної мережі. Використання поетом стереотипно-традиційних уявлень надає комунікативному висловлюванню особливого оцінного контексту, в якому поєднується загальнонаціональне на індивідуальне світосприйняття. Вивчення когнітивних метафор засвідчило, що їх розуміння пересічним читачем уможлиблюється завдяки національній концептосфері, складники якої втілюють культурні феномени тісно переплетені з психо-емоційною сферою носіїв іспанського менталітету. Авторські сюрреалістичні особливості творів Ф. Г. Лорки сформувалися шляхом накладання індивідуального мислення на іспанську концептосферу, наповнення якої вербалізується у*

мовній картині світу іспанців, зокрема елементах опису фольклору, традицій, цінностей. Найпоширенішими концептуальними характеристиками іспанських ментальних одиниць, за допомогою яких поет перетворив художні образи на символи, є кольори як відображення емоційної сфери та образи небесних тіл як відображення сутності та сенсу людського життя.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, національна мовна картина світу, концептосфера, ідіостиль, когнітивна метафора, семантичне значення, асоціативні зв'язки, ціннісний компонент.

Summary. The article is devoted to the study of the mechanisms of linguistic reflection and perception by the mass consciousness of symbolic images that are the leitmotifs of the Spanish poet F. G. Lorca's works and, at the same time, components of the national conceptual sphere which is the Spaniards' common mental space formed during the long historical development of the nation under the influence of social, political, psychological, emotional, sacred and secular factors. The descriptive, semantic, cognitive and comparative analyses are used to identify the conceptual characteristics of the linguistic and cultural concepts characteristics of the Spanish worldview, which the poet uses in his works to create artistic symbols. They are verbalised by adjectives for colours, nouns for objects and phenomena of the surrounding world and the creation of cognitive metaphors due to the existence of a nationwide associative network. The poet's use of stereotypical and traditional ideas gives the communicative statement a specific evaluative context in which the national and individual worldviews are combined. The study of Lorca's cognitive metaphors has shown that their comprehension by the average reader is possible due to the national conceptual sphere existence, the components of which embody cultural phenomena closely linked to the emotional sphere of the Spanish mentality bearers. F. G. Lorca's special surrealist features are the result of the imposition of individual thought on the Spanish conceptual sphere, the content of which is verbalised in the Spanish linguistic worldview, especially in the elements describing folklore, traditions and values. The most common conceptual characteristics of the Spanish mental units, with the help of which the poet transformed artistic images into symbols, are colours as a reflection of the emotional sphere and images of celestial bodies as a reflection of the essence and meaning of human life.

Key words: linguocultural concept, national linguistic worldview, conceptual sphere, personal style, cognitive metaphor, semantic meaning, associative links, value component.

Вступ. Мовна картина світу зберігає фрагменти дійсності, які закарбовується в пам'яті носіїв мови та постійно відтворюються ними в процесі комунікації. Різноманіття мовних засобів, що існують у мовній системі, перетворюється на конструктор, за допомогою якого носій мови створює нескінченний потік варіативних смислів. Проте, усі ці смислові категорії вкладено в так звану концептуальну картину світу – рамку, яка обмежує глибоке розуміння цих смислів за умови відсутності в мовця певних інструментів, сформованих його лінгвокультурною та лінгвокомунікативною компетентностями,

набуття яких вимагає клопіткої праці або ж закладається підсвідомо в носіїв відповідної мови та лінгвокультури. Актуальність нашого дослідження полягає в зацікавленості лінгвістів у встановленні ефективних способів набуття мовцями лінгвокультурної та лінгвокомунікативної компетентностей, що можливо лише за умови розуміння механізмів творення та сприйняття концептуального наповнення мовних одиниць у комунікативному процесі. Оскільки будь-який мовний матеріал створюється через призми індивідуального світосприйняття автора, необхідно визначити співвідношення загальнонаціонального та індивідуально-специфічного в концептуальному наповненні лінгвокультурних символів, описаних людиною, яку нація визнає своїм філософом та носієм своєї віри, традицій, моральних і національно-етнічних цінностей.

Вивченню специфіки лінгвокультурних та національних концептів присвячено значну кількість праць, зокрема Л. Белехової, А. Вежицької, І. Голубовської, А. Приходька, О. Скобнікова та інших. У них описано структуру, наповнення, ціннісні характеристики концептів [1; 3; 6; 7], методологію їх дослідження [1; 5; 7] та визначено їх відмінні відмінності від універсальних ментальних одиниць [8; 11]. Також багато наукових праць описують особливості індивідуального стилю авторів творів, визнаних національними культурними цінностями. Так, дослідженню художніх, індивідуальних, сюрреалістичних особливостей творів іспанського письменника і мислителя Федеріко Гарсія Лорки присвячено праці Х. Дієго, А. Єфименко, О. Кондратенко, Х. Лаін-Ентральго, М. Пангелової, Д. Сокрут. Автори вивчали мовленнєву вербалізацію настрою та почуттів автора в різні періоди його творчості, аналізували художні образи, мовні засоби їх візуалізації, що пояснюється зацікавленістю у багатоплановості творчих надбань великого іспанського митця та необхідністю глибшого вивчення недостатньо досліджених творів поета, особливості яких розкривають ціннісні та психо-культурні грані іспанського національного світосприйняття, віддзеркалення яких принесло Ф. Г. Лорці загальнонаціональне визнання та народну любов.

Мета статті полягає у вивченні концептуального наповнення лінгвокультурних символів у творчості Ф. Г. Лорки, які в мовній картині світу вербалізують особливості світосприйняття іспанського народу, його стереотипно-традиційні уявлення та додають особливого асоціативно-оцінного контексту відповідному комунікативному висловлюванню. Наукова новизна дослідження полягає у визначенні співвідношення загальнонаціонального та індивідуального у сприйнятті лінгвокультурних концептів, що перетворилися на лоркіанські художні символи, та встановленні їх концептуальних характеристик,

які вербалізуються у мовній картині світу. Об'єктом дослідження є мовні засоби вербалізації ціннісних конотацій та асоціативних зв'язків у творчості Ф. Г. Лорки, які впливають на сприйняття та розуміння тексту. Предметом дослідження стали семантико-концептуальні характеристики мовних одиниць, що активують концептуальні зв'язки у мовній свідомості іспанців.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою роботи є комплексний підхід до аналізу концептуального наповнення образів у творчості письменника, для якої характерні сюрреалістичні мотиви, що визначило використання таких методів, як описового, компонентного семантико-когнітивного та зіставного аналізів, які дозволили описати асоціативне та ціннісно-культурне наповнення вербалізованих концептів. Прагматичний аналіз сприяв визначенню функціонального наповнення досліджуваних мовних засобів у створенні смислового навантаження художніх образів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світ Ф. Г. Лорки не можна звести до одного аспекту, він поєднує в собі безліч складових, що відображають особливості індивідуальної мовної картини світу поета, яка, в свою чергу, складалася під впливом національного світобачення та низки соціокультурних чинників. Для передачі свого розуміння життя, Ф. Г. Лорка застосовує різноманітні художні засоби, найпоширеніший серед яких – це символ. Читаючи поезію митця, неможливо лишити поза увагою величезну кількість символічних назв, паралелей та власне символів, яким автор надає «лоркіанського» відтінку. Важливою рисою поетичної мови Ф. Г. Лорки можна назвати розширення значення лексем, які він використовує. Первинно-номінативне семантичне значення лексем-найменувань рослин, побутових предметів, кольорів викликають у свідомості читача широкий спектр асоціацій, що зумовлено використанням у тексті лексики для створення мережі потенційних сем, доповнених символічними значеннями. Найбільш частотними семами, наділеними символічним значенням, у творах письменника є флористичні образи. Читач, який є носієм національної іспанської концептосфери, усвідомлює символічне значення рослини, що сотнями років існує в національній пам'яті народу [3, с. 172]. Тож, поет, за допомогою лінгвістичного контексту поєднує окремі, закладені в масовій свідомості асоціації, що призводить до розширення їх мережі та появи нових відтінків значення висловлювання [1, с. 82]. Зокрема, водяні лілеї є символом ніжності й чистоти (*No hay canto ni diluvio de azucenas* [12, с. 359]), які хочеться відчувати поету; жасмин білого кольору символізує пекучу тугу (*Que mi recuerdo se quema/ ¡Avisad a los jazmines/ con su blanca pequeña!* [12, с. 359]), оливокове дерево,

асоціюючись у свідомості народу зі стійкістю, тривалістю (*una brisa triste por los olivos* [12, с. 359]), тоді як кипариси характеризуються прикметником «льодяні», асоціюючись з небуттям і холодом: *cipreses helados* [12, с. 359].

З вірша «Reuerta» дізнаємося, що гранат символізує безсмертя (*una granada en las sienes* [12, с. 283]), окрім того, що він є символом родючості, єдності світу та емблемою Гранади; смоківниця позначає нелегку долю і буремне життя (*La tarde loca de higueras* [12, с. 283]); півники/ірисы означають чистоту, надію на втіху, а у цьому вірші – страждання за людиною, яка померла: ... *su cuerpo lleno de lirios* [12, с. 283]. Аналізуючи вірш «Preciosa», бачимо лексему «лавр», яка означає безсмертя та славу: ... *un anfibio sendero/ de cristales y laures* [12, с. 649]; також не оминаємо увагою лексему «троянда» (*la rosa azul de tu vientre* [12, с. 649]), яка символізує прекрасне й недосяжне; лексема «сосна» символізує безсмертя і терпіння: ... *la casa que tiene/ más arriba de los pinos* [12, с. 649].

Важливим засобом формування концептуального змісту творів Ф. Г. Лорки є символіка кольорів, яка також базується на асоціативній мережі національної іспанської концептосфери, оскільки розпізнавання відповідних значень читачами можливе лише завдяки наявності спільної концептуальної картини світу, що є сукупністю знань та явлень про нього, які формуються завдяки національно-культурному світогляду [11, с. 312]. Контекстуальний аналіз свідчить, що лексеми на позначення кольорів виконують аксіологічну функцію, надаючи певним символам або концептам оцінного забарвлення, яке розуміється й сприймається носіями тієї ж самої національної концептосфери, що й автор повідомлення. Домінуючими в творчості митця є базові кольори – білий, чорний, червоний, синій і зелений – , які слугують оцінною характеристикою для концептів національної культури [10, с. 132].

У ранніх віршах Ф. Г. Лорка використовує переважно чорний, червоний, білий і синій кольори. Чорний колір є символом зла та означає смерть, горе, гріх, провину: *ángeles negros, negro pelo, los caballos negros, pólvora negra*. Білий колір позначає смерть, вічність і свободу та невинність водночас: *pechera blanca, aire blanco, un cielo de mulos blancos*. Символом синього кольору є істинність, справедливність і стійкість; також він може асоціюватися з вічністю: *corazón todo azul, el peso del azul, estrella azul*. Червоний колір символізує силу, гнів, пристрасть, пролиту кров, а у окремих контекстах людський біль і страждання: *bueyes rojos, campo rojizo*.

Особливу увагу привертає до себе зелений колір, який набуває особливих характеристик та символічних функцій у світогляді

поета. За допомогою цього кольору письменнику вдається надавати концептам додаткові конотації рис індивідуальної свідомості та світовідчуття. У розумінні більшості народів, зелений колір символізує життя. Психологи та соціальні антрополози стверджують, що на психіку людини зелений колір діє заспокійливо, є найкращим варіантом фонового елемента, серед якого представник будь-якої культури добре себе почуває. Натомість у поетиці Ф. Г. Лорки цей колір символізує жаль, смуток, хворобливість душі та тіла. Він перетворюється навіть на символ потойбічності. У більшості віршів митця зустрічаємо зелений колір як небуття. У поемі «Romance sonámbulo», де йдеться про мертву дівчину і про любов до неї двох загиблих чоловіків, зелений колір метафорично втілює втрату й безпосередньо пов'язується з безповоротністю подій, можливостей, почуттів: *Verde que te quiero verde* [12, с. 284]. Ще один приклад, де зелений колір втілює тугу – вірш «Canción de la desesperanza»: ... *pintan su corazón de verde* [12, с. 409]. Тут зелений колір символізує життя завдяки лексемам *esperanza*, *santo* і, водночас, самотність та розчарування, будучи з'єднувальною ланкою між земний та потойбічним світами.

Розуміння такого специфічного значення зеленого кольору зумовлюється особливостями культурно-національного світогляду іспанців, який багато століть формувався християнськими канонами, могутністю та жорстокістю іспанської інквізиції, беззаперечною вірою в те, що земне життя – це лише коротка мить у вічному існуванні душі. А оскільки зелений колір – колір рослин, дерев – є символом земного життя, то з погляду іспанців не викликає подиву той факт, що земне існування є лише шляхом, який здійснює людська душа до іншого світу. Багатозначність зеленого кольору і його конотативна багатшаровість перетворює поетичні образи на певний художній концепт Ф. Г. Лорки, що сформувався в індивідуальній концептуальній картині світу поета шляхом нашарування пережитого особистого досвіду на загальнонаціональну свідомість, яка століттями формувала національну концептосферу під впливом особливостей іберійської культури з наявними в ній ісламськими настроями.

Концептуальний зміст іспанських національно маркованих концептів глибоко передають метафори Ф. Г. Лорки. Детальному розгляду метафори як способу мислення в межах когнітивної лінгвістики присвячено дослідження, які доводять, що вона є мовним пізнавальним процесом, а причиною її виникнення є зіставлення семантичних концептів людським розумом шляхом певних організованих операцій [13]. Когнітивна метафора, яка полягає у перенесенні ознаки предмета на подію чи ситуацію дає мові логічні предикати, що позначають послідовність, причинність, і також спрямування

заданого і зміненого концепту. Саме за допомогою когнітивної метафори можна раціоналізувати психологічні та емоційні концепти, які зумовлюють необхідність аналізу концептуальної картини світу з погляду емоційності. Тож, стає можливим дослідження концептів, що втілюють культурні феномени різних народів, проникаючи глибоко в ментальну та емоційну сфери, а також у процеси сприйняття й пізнання світу [9, с. 62].

Використання когнітивної метафори, яка втілює лінгвокультурне сприйняття символічних образів, варто вивчати на певному інформаційному полі, зокрема створеному Ф. Г. Лоркою у своїх творах. Найпоширенішими та концептуально пов'язаними символами у його поезії є «місяць» і «сонце», лінгвокультурна специфіка концептуального наповнення яких відображається у віршах завдяки лінгвістичному контексту та усвідомлюється читачем через наявність спільного інтерпретаційного поля відповідного концепту в національній концептосфері. Ось чому глибина емоційного сприйняття поезії різниться в читачів з різними національними типами свідомості, адже навіть за умови знання іншої мови, розуміння концептуального наповнення символічних образів вимагає певних набутих концептуальних знань. У іспанському типі національної свідомості «місяцю» властивий ореол містичності та ірраціональності. *La luna con la boca de serpiente* [12, с. 375] з вірша «Gacela de la muerte oscura» – це вплив вищих сил на ліричного героя як незбагненний образ «місяця з відкритою зміною пащею», що втілює труднощі й нелегку долю. Філософським маяком у плині вічності, який руйнує фіолетові (незвичайні) хмари та бачить набагато більше, ніж сліпота любові, постає місяць у вірші «Madrugada»: *la quilla de la luna rompe nubes moradas* [12, с. 532]. У вірша «Agosto» місяць допомагає створити гармонію, що досить не властиво бурхливій душі поета: *Los niños comen/ pan moreno y rica luna*. Проте, створення такого образу можливе лише завдяки об'єднанню концептуальних полів *LUNA* і *SOL*, зв'язок між якими символізує вічність та нескінченність життя. Вечірня пора у вірші асоціюється з надією на новий день, і *el sol dentro de la tarde,/ como el hueso en una fruta* [12, с. 1287] є «насіниною», яка породить наступний життєвий цикл.

Зважаючи на антиномії, які є специфічною характеристикою іспанського менталітету й полягають у поєднанні різних, часто протилежних способів сприйняття світу [3, с. 172], концептуальне наповнення окремих національно значущих концептів містить антонімічні концептуальні характеристики, доказом чого слугують рядки вірша «El poeta dice la verdad»: *con decrepito sol y luna vieja* [12, с. 385]. Настрій безпорадного розчарування і безсилості перед

часом, спустошення та зневіра у собі та коханні наштовхує ліричного героя на сприйняття сонця та місяця як спустошених і старих, безпомічних і безпорадних небесних тіл. Протилежне конотативне забарвлення лексеми *sol* знаходимо у вірші «La Lola»: *El agua de la acequia iba llena de sol* – метафоричне використання лексеми *sol* викликає в читача відчуття радості, настрої щастя та гармонії, що визначається лінгвістичним контекстом, зокрема поєднанням лексем *agua* та *acequia* – «вода, що наповнила сухе русло».

Не менш значущим символом у поезії Ф. Г. Лорки є кров – *sangre*. Її метафоричні втілення найчастіше передають внутрішній стан ліричного героя. Так, *sangre de hembra* – це пожертва (вірш «Malageña»). У поєднанні з прикметником *rota* образ набуває трагічності: *mi sangre rota en los violines* (вірш «El amor duerme en el pecho del poeta»). Концептуальна метафора, що базується на імпліцитному порівнянні з кров'ю у фізичному тілі, змальовує бурю в душі ліричного героя: *la sangre en mi garganta* (вірш «Despedida»); *la sangre de tus venas en mi boca* (вірш «Gacela del amor imprevisto»). Як і будь-яку когнітивну метафору, образи, створені Ф. Г. Лоркою, слід розглядати в лінгвокультурному контексті та змістовому навантаженні вірша, оскільки їх розпізнавання читачем залежить від його національної концептосфери, де закладено спільні для усіх її носіїв сенси. Тоді як особистісне сприйняття цих символів письменником надає їм експресивного та емотивного навантаження у межах лінгвістичного контексту.

Висновки з дослідження. Отже, можемо стверджувати, що ідіостиль будь-якого визнаного мислителя нації формується на основі лінгвокультурних символів, властивих національній концептосфері, існування якої дозволяє читачам зрозуміти думку автора, а письменнику створювати оригінальні метафоричні порівняння та переносні значення мовних одиниць. Художні концепти Ф. Г. Лорки реалізуються тільки в структурі конкретного художнього тексту при врахуванні семантичної багатогранності лексем-вербалізаторів концептуальних характеристик. Сюрреалізм поета, на противагу його узагальненій характеристиці, підкреслює сувору поетичну логіку поета та тісно переплітається із фольклорними елементами іспанської культури. Сюрреалістичні способи інтуїтивного пізнання в поєднанні з антиномним іспанським світосприйняттям та національним способом мислення перетворюється зі звільнення на спробу захистити себе від трагедії світу, на втечу від реальності. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому аналізі інтерпретаційних полів художніх концептів з метою виявлення їх загальнонаціонального, етноспецифічного та індивідуально-особистісного наповнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовська І. Лінгвокультурні концепти у мовній картині світу українського етносу. *XX-XXI століття: жанрово-стильові лінгвістичні метаморфози в українській мові та літературі*. 2016. С. 71–95.
2. Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Українська мова*. 2020. Том 3 (70). № 1. Ч. 1. С. 91–96.
3. Попова Н.М. Лінгвокультурна специфіка концепту «незалежність» у мовній картині світу України та Іспанії. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: філологія. Соціальні комунікації*, 2020. Том 31 (70). № 2. С. 170–174.
4. Приходько А. М. Концептологія дискурсу: апелювання концепту до дискурсу. *Англістика та американістика*. 2013. Вип. 10. С. 43–50.
5. Скобнікова О. В. Методика аналізу лінгвокультурного концепту (на прикладі концепту FAMILY). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 18. С. 286–293.
6. Скробот А. І. Концепт любов в іспаномовній Біблії: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2016. Вип. 62. С. 300–303.
7. Федорюк Л. Методологія аналізу структури концепту: когнітивний та культурологічний аспекти. *Лінгвістичні студії*, 2017. Вип. 32. С. 70–76.
8. Черевченко О. Універсальні та національно-специфічні аспекти концептуалізації світу у поетичному мовленні. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2009. Вип. 81 (2). Умань, С. 159–163.
9. Bielikhova L.I. Novel Images in the Imagery Space of American Poetic Discourse. *A Cognitive Perspective Traditions and Innovations in Teaching Philological Disciplines*. Lviv-Torun: Liha-Press, 2019. P. 54–72.
10. Goddard C., Wierzbicka A. Words and Meanings: Lexical Semantics Across Domains, Languages, and Cultures. Oxford: OUP Oxford, 2014. 314 p.
11. Luque Durán J. D. Aspectos universales y particulares del léxico de las lenguas del mundo. Granada: Método Ediciones, 2001. 665 p.
12. Lorca F. G. Obras completas. URL: <https://descargarlibrosenpdf.files.wordpress.com/2017/05/federico-garcc3ada-lorca-obras-completas.pdf>
13. Winiarska J. Conceptual metaphor. The idea of cognitive linguists or the idea of Ludwig Wittgenstein? *Imagery in Language*. 2004. P. 801–808.